

Škatulky českého
výtvarného umění
20. století

Tomáš Kolich

ŠKATULKY ČESKÉHO VÝTVARNÉHO UMĚNÍ 20. STOLETÍ

Tomáš Kolich

„Je sice pravda, že názvy slohů zdomácněly ve vědecké praxi jako pohodlné pořádací pojmy, jako označkové přihrádky, do kterých se zařaditelná díla ukládají. Ale vtipná ta jména slohů nejsou. Užíváme-li jich (a kdo se dnes bez nich obejde?), měli bychom si býti vědomi, že také slova mívají své osudy a že jejich význam se během doby mění.“

Wilhelm Waetzoldt, *Nebojte se umění*, Praha 1942

Recenzent: PhDr. Milan Pech, Ph.D.

Text © Tomáš Kolich, 2026

Foto © Galerie moderního umění v Hradci Králové (Miroslav Podhrázký),

Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2026

Ilustrace © Aleš Zapletal, 2026

Publikace byla vydána u příležitosti dlouhodobé výstavy

České umění 20. století a jeho škatulky (22. 2. 2026–20. 1. 2030)

konané v Galerii moderního umění v Hradci Králové.

Publikace vyšla s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky.

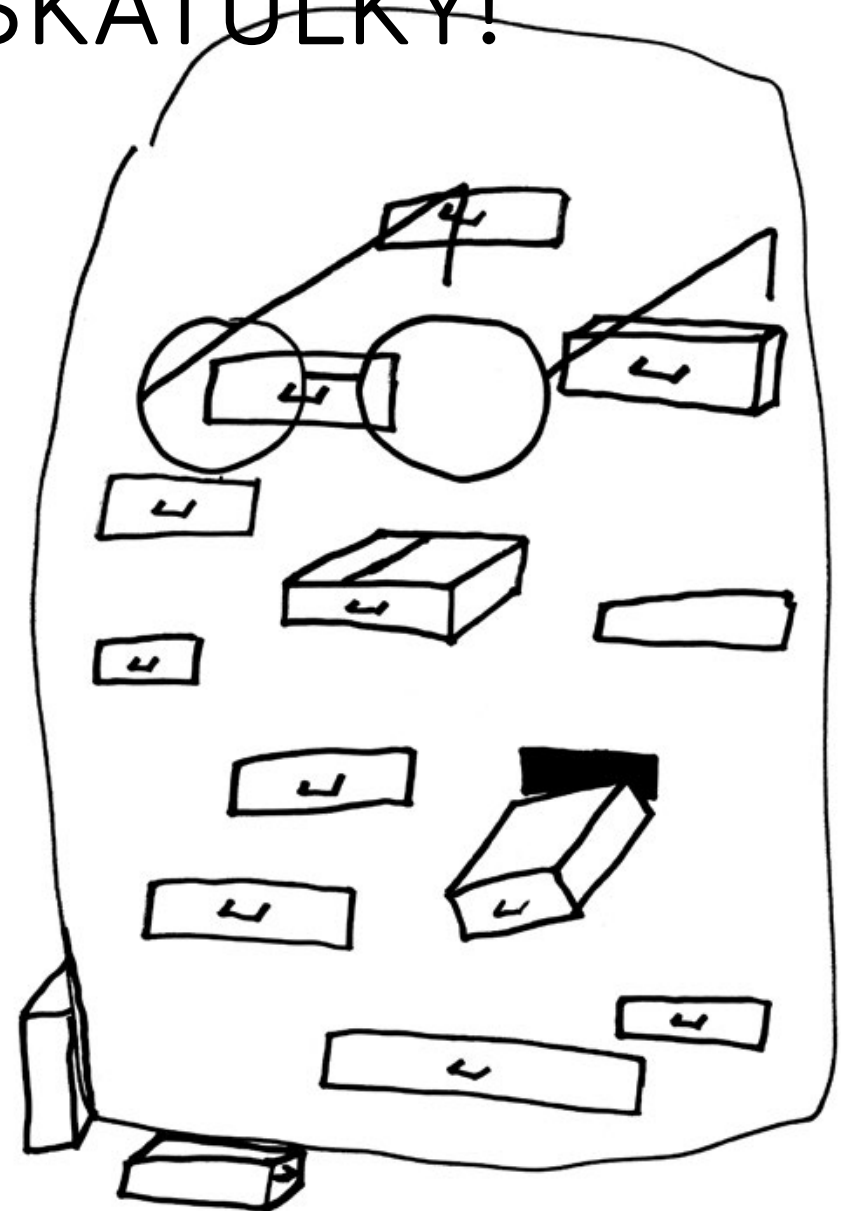
© Galerie moderního umění v Hradci Králové, 2026

ISBN 978-80-88659-35-8

OBSAH

7	ÚVOD: KATEGORIE, POJMY... ŠKATULKY!
15	MAŘÁKOVA ŠKOLA
29	OKRUH MODERNÍ REVUE
43	KUBISMUS
57	SKUPINA 42
71	(NE)OFICIÁLNÍ UMĚNÍ 1948–1989
87	GENERACE 80. LET
103	ZÁVĚR: ŠKATULE, ŠKATULE, HEJBEJTE SE
113	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ
121	SUMMARY

ÚVOD: KATEGORIE, POJMY... ŠKATULKY!

škatulka, -y ž. (2. mn. -lek) ob. **1. zdrob.** *k škatule 1; krabička*: š. sirek, š. na knoflíky; domek, příbytek jako š.; [...] **2. expr., zprav. hanl., skupina, třída, kategorie vzniklá schematickým, pedantickým tříděním**: vše se nedá zařadit do připravených š-ek; → zdrob. škatulička, -y ž.; — příd. škatulkový v. t.⁰¹

Žádný umělec nechce být zaškatulkován. Pokud je umění skutečně založené na tvůrčí originalitě, příslušnost k určité **škatulce** tuto původnost automaticky zpochybňuje. Proto kulturní publicisté o kvalitních tvůrčích rádi prohlašují, že je nelze „vtěsnat do žádné **škatulky**“. Je to ale floskule a nepravda. Každý umělec totiž v nějaké **škatulce** je – jinak bychom je nemohli srovnávat, docenit, a vlastně o nich ani mluvit.

V dějinách umění platí to stejné, co v každodenní existenci – kategorie jsou konceptuální nutností. Lidská mysl se nemůže neustále soustředit na nekonečné detaily individuálních prvků světa, musí hledat vzory a pravidelnosti. Stejně tak historici umění nedokáží žít v turbulentním chaosu jednotlivých výtvarných děl, potřebují je srovnat, třídít a zařadit. Podle Jamese Elkinse uměnovědci ve svém bádání postupují většinou jako „atomisté“, neboť uznávají unikátnost jednotlivých děl (i v případě téhož autora), ale při výuce se chovají jako mírní „monisté“ a organizují artefakty do přiměřeného počtu kategorií.⁰² Ty nejužitečnější z nich se stanou členícími prvky, které usnadňují orientaci v časově i zeměpisně rozsáhlé krajině dějin umění.

Výraz **škatulka** jsem vybral záměrně, protože existuje v běžné řeči, především jako sloveso „zaškatulkovat“. „Pojmy“, „kategorie“, případně „periody“ vyznívají vědecky a neutrálně, kdežto **škatulky** jsou podle *Slovníku spisovného jazyka českého* expresivní, dokonce zpravidla hanlivé. To proto, že škatulkování není jen aktem třídění, ale i hodnocení (většinou negativního). **Škatulky** nás upomínají, že i zdánlivě nevinné pojmenování určitého žánru či stylu s sebou vždy nese další významy či předsudky. Zároveň jsou **škatulky** krabičky, do kterých, aniž si to uvědomujeme, jednotlivé umělce a díla běžně ukládáme. Pomyslně i doslova. Podle **škatulek** určujeme klíčová slova v knihovnických databázích, třídíme podle nich sály stálých expozic i kapitoly školních učebnic.

POČÍTOVANÁ LOGIKA ŠKATULEK

Některé škatulky dějepisu umění jsou dnes tak přirozené, že už je ani nevnímáme. Zdá se „logické“ členit historii staršího umění na slohy, které mají své rané, vrcholné a pozdní fáze, a mladší tvorbu zase podle stylů či hnutí. Vždyť samotné pojmy „sloh“ a „styl“ jsou natolik zažitá, že si ani nelze představit, jak bychom bez nich mohli mluvit o historii umění. Přirozenost určitých škatulek ale neznamená jejich nezbytnost. Například dějiny islámského umění se bez slohů zcela obejdou a jako hlavní jednotku členění používají panovnické dynastie.

Příklady třídících návyků známe i z každodennosti. Zdá se „logické“ umisťovat knížky do knihovny podle jmen autorů anebo žánru, ovšem jak upozornil francouzský spisovatel Georges Perec, lze je třídít i podle data zakoupení, barvy, vazby nebo chuti je číst.⁰³ Totéž platí pro dějiny umění. Při diskuzi o legitimitě pojmu kuboexpressionismus je snadné zapomenout, že ani termín kubismus není nezbytný, stejně jako samotný koncept ismů. Zdá se „logické“ seskupovat výtvarná díla první poloviny 20. století podle avantgardních směrů, ale mohli bychom je třídít i podle velikosti (což se běžně děje v galerijním depozitáři).

ŠKATULKY JAKO VEŘEJNÉ TAJEMSTVÍ

Problémovost škatulek si většina historiků umění dobře uvědomuje. Pokud se v odborné práci na nějakou škatulku přímo zaměří (třeba publikace o jednom stylu), často ji preventivně trochu zpochybní. Prohlásí třeba, že kontury škatulky nejsou zcela jasné a že soubor děl, která sem řadí, samozřejmě není vyčerpávající apod. To vše píše s vědomím, že onu škatulku budou nadále vesele používat; jde spíše o „posichrování“ před kolegy hnidopichy, kteří zpravidla útočí nejdřív na nedostačivé vymezení pojmů.

Jsou-li umělci spojeni škatulkou skupiny, zdůrazňuje se jejich různorodost. Například Nicholas Sawicki ve své knize *Na cestě k modernosti. Umělecké sdružení Osma a jeho okruh v letech 1900–1910* čtenáře ujišťuje, že „v žádném případě nejde o to Osmu představit jako jednolitý celek nebo tvrdit o uměleckých postupech a myšlení jejich členů, že byly od sebe navzájem neodlišitelné“.⁰⁴ Přitom celá jeho kniha včetně názvu vychází z premisy, že tvorba členů souvisí natolik, že je přínosné analyzovat ji dohromady v témže textu v krátkém období deseti let, a nikoli v individuálních životopisných pojednáních.

Komplexnost škatulek je dobře známá i těm, kteří sestavují jejich popularizační přehledy. Amy Dempsey uvádí svého encyklopedického průvodce moderním uměním takto: „*Umělecké styly, školy a hnutí jsou jen zřídka jednoznačně vymezené a snadno definovatelné, někdy jsou rozporné, často se překrývají a nikdy nejsou jednoduché. Koncepte směrů, škol a hnutí však přetrvává a v žádné diskusi o moderním umění se bez její znalosti nelze obejít. Vymezení této koncepce je stále ještě nejlepším způsobem, jak zmapovat problematiku, o níž se všeobecně ví, jak je složitá.*“⁰⁵ Jak vystihl Štefan Švec, škatulky v uměnovědách strukturují i zjednodušují svět, a pokud jsou úspěšné, stanou se klišé, které je v kolektivní paměti posilováno i tím, jak se ho odborníci snaží vyvrátit.⁰⁶

01 Tato i všechny následující slovníkové citace v úvodních kapitol jsou z on-line *Slovníku spisovného jazyka českého*, <https://sjc.ujc.cas.cz/>, vyhledáno 1. 9. 2025.

02 Monista je podle Elkinse ten, pro koho „veškeré umění představuje jednu entitu“, takže mu nezáleží na obdobích a věří, že „jeskynní malba je stejného druhu jako malba Pollocka a ve výsledku nemá smysl je rozlišovat“. James Elkins, *Stories of art*, New York 2002, s. 13. Všechny citace ze zahraniční literatury v této knize přeložil autor.

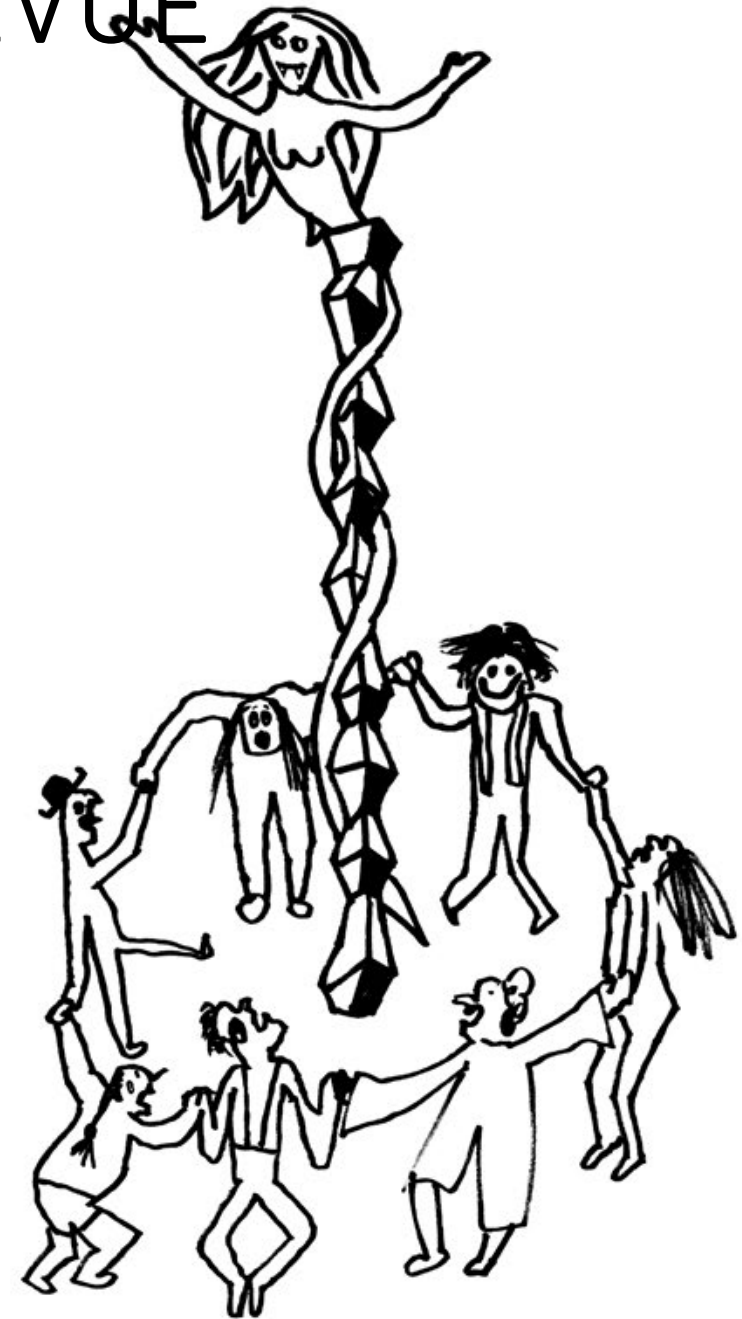
03 Zbyněk Baladrán, *Vystřihování jako praxe myšlení*, in: Tomáš Winter (ed.), *Emil Filla. Archiv umělce*, Praha 2010, s. 30.

04 Nicholas Sawicki, *Na cestě k modernosti. Umělecké sdružení Osma a jeho okruh v letech 1900–1910*, Praha 2014, s. 11.

05 Amy Dempsey, *Umělecké styly, školy a hnutí: encyklopedický průvodce moderním uměním*, Praha 2002, s. 10.

06 Štefan Švec, *Klišé ve čtení generací*, in: Hana Šmahelová – Josef Vojvodík (eds.), *Generace, skupiny a programy v literatuře*, Příbram 2009, s. 159.

OKRUH MODERNÍ REVUE

okruh, u m. (6. j. -u, 6. mn. -zích) **1. kruhový útvar, kruhová čára** [...] **6. skupina lidí kolem někoho, něčeho; skupina vůbec (obyč. učeněná); kruh, skupina:** o. pracujících, čtenářů, dopisovatelů; úzký o. zájemců; o. podniků; významový o. slov; o. pověstí, básní cyklus; o. témat soubor, komplex

OKRUHY V DĚJINÁCH UMĚNÍ

Čím se liší **okruh** od školy? Na informačním portálu *Ptejte se knihovny* padl dotaz, „jaký je základní rozdíl mezi slovy **okruh** (např. **okruh** Mistra Theodorika) a **škola** (např. *Burgundská škola*)“.⁰¹ Pracovníci knihovny odpověděli, že „dostupná literatura bohužel nevysvětluje pojem ‚okruh‘ Mistra Theodorika ani rozdíl či podobnost ve vztahu k pojmu ‚škola‘“. Domnívají se však, že „výraz **okruh** ve spojení s *Mistrem Theodorikem* je snad používán proto, že měl velmi málo přímých následovníků“. Dodávají, že „s osobou Mistra Theodorika je také zmiňován pojem *dvorský nebo pražský okruh*, tedy skupina umělců působících na dvoře Karla IV.“. Oproti tomu „škola je používána spíše pro skupinu umělců, kteří se vyznačují podobným stylem, motivy, použitím barev atd. a kteří na sebe v tvorbě většinou navazují“.⁰²

Tazatel i knihovna zde přesně vystihli nevyjasněnost pojmu **okruh**, který býval v českých dějinách středověkého umění užíván poměrně volně a bez podrobnější definice. Stačí nahlédnout například do knihy *České umění gotické* (1964),⁰³ kde své **okruhy** mají anonymní mistři (např. „*Mistr vyšehradský a jeho okruh*“), **okruhy** se ale mohou soustřeďovat kolem konkrétních staveb anebo vystihovat skupinu určitých děl.⁰⁴ **Okruhy** údajně vznikají třeba i kolem dílen a hutí. Příkladem je tvrzení o Mistrovi reliéfu Oplakávání Krista ze Žebráku: „*Kolem jeho dílny vznikl školský okruh* [...]“.⁰⁵ Kde tedy končí dílna a začíná škola či **okruh**? Zpředmětnění pojmu je zde silné, protože, jak se dočteme dále, díla tohoto **okruhu** se kolem Klatov „*stýkají s pracemi okruhu plzeňského*“.⁰⁶ Pojem, který je umělecko-historickou konstrukcí, je zde podáván jako územní celek existující ve skutečném světě. Takto vnímané **okruhy** se v 60. letech promítly i do členění pozdní gotiky ve stálé expozici Národní galerie: „*Čechy tehdy neměly jedno umělecké centrum, nýbrž byly rozděleny v několik uměleckých okruhů, z nichž každý měl vlastní umělecké středisko*“.⁰⁷

V dějepise renesančního umění se užívání **okruhu** zužuje, protože autory konkrétních děl známe často jménem. Pomyslným středem **okruhů** se stávají významné umělecké osobnosti, což odpovídá tradičně životopisnému pojetí renesančního umění—odborné knihy i televizní dokumenty se často soustřeďují na několik málo geniů—a zároveň zájmu uměleckého trhu. Zatímco totiž v akademických dějinách umění lze výraz **okruh** používat do jisté míry ledabyle, ve světě aukcí má konkrétní důsledky. Pokud je například anonymní kresba označena jako „**okruh** Rafaela“, funguje to nejen jako lákadlo—na rozdíl od „*neznámý římský umělec*“—ale i jako hodnocení

vysoké kvality. Například slavný aukční dům Christie's různé stupně atribuce přímo definuje ve svých katalogích. **Okruh** stojí až za dílnou a následovníkem a označuje dílo vytvořené v době umělce (třeba Rafaela) a vykazující jeho vliv.⁰⁸

V 19. století, kde na anonymní umělce narážíme už zřídka, se **okruh** používá jako konvenční vymezení autorů, kteří mají jednoduše něco společného. Vojtěch Volavka například napsal o Mikoláši Alšovi, že jeho „*poměr ke generaci Národního divadla býval v posledních dobách častěji předmětem sporů*“, ale „*dnes však vidíme tento umělecký okruh* [...] *jako celek*“.⁰⁹ Oním společným jmenovatelem mohl být i časopis, do kterého umělci přispívali. Takovéto **okruhy** autorů se u nás v 70. letech 19. století ustanovily především v literatuře a rychle se z nich staly škatulky, dnes běžně užívané i na úrovni maturitních otázek. Takzvaní lumírovci se sdružovali kolem časopisu *Lumír*, ruchovci zase kolem almanachu *Ruch*. A do tohoto kontextu zapadá i **okruh** časopisu *Moderní revue*.

OKRUH PŘISPĚVATELŮ

Zmíněné časopisy, jejichž charakter zpravidla určoval výrazný redaktor, byly zásadní pro diferenciaci české literatury. Názorové tábory spolu soupeřily, což platilo i pro polovinu 90. let, kdy mladí literáti publikovali *Manifest České moderny* (1895). Situaci bryskně popisuje *Ottův slovník naučný*: „*Ohlásili potřebu individuality v literatuře, úplnou rozlukou s literaturou starých a právo bezohledné kritiky. Tato bezohlednost udělala týž rok ještě konec České moderně. Z ní a proti ní se oddělil Jiří Karásek a založil kruh Moderní Revue, aby nezávisle pěstoval pyšné, aristokratické umění psychické*“.¹⁰ Autor hesla dodává, že Stanislav Kostka Neumann založil levicový *Nový kult* a katolickou modernu se snažil shromáždit Dostál-Lutinov v *Novém životě*.¹¹

Ačkoli s nápadem založit vlastní bibliofilský časopis nepřišel přímo Karásek, nýbrž Arnošt Procházka, který působil jako šéfredaktor všech jeho ročníků, Karásek byl zcela klíčovým spolupracovníkem a hlavním autorem. Společně s Procházkou chtěli vytvořit prostor pro tvorbu nastupující generace a zároveň i pro vlastní literárně-kritickou činnost. První číslo revue vyšlo 8. října 1894 a v únoru následujícího roku vznikla edice *Knihovna Moderní revue*. Časopis skončil Procházkovou smrtí v roce 1925.

Pro vystižení autorů *Moderní revue* se záhy ujal výraz **kruh**. Použil jej např. František Václav Krejčí v roce 1896 v reakci na výrok Procházky, že společným znakem umění konce století je absence škol i skupin: „*Vědle toho tvrzení vyjímá se*

01 Okruh vs. Škola, *Ptejte se knihovny*, 21. 4. 2009, <https://www.ptejtese-knihovny.cz/dotazy/okruh-vs-skola>, vyhledáno 1. 9. 2025.

02 Ibidem.

03 Jaromír Homolka – Ladislav Kesner, *České umění gotické*, Praha 1964, s. 26.

04 Ibidem, s. 14, 26, 35.

05 Ibidem, s. 62.

06 Ibidem.

07 Jaromír Homolka, K nové instalaci sbírky české gotiky v Národní galerii, *Umění X*, 1962, s. 592.

08 Daniel Grant, What Does 'Follower of Raphael' Really Mean?, *Artnet*, 9. 7. 2019, <https://news.artnet.com/market/glossary-old-master-attributions-1594426>, vyhledáno 1. 9. 2025.

09 Vojtěch Volavka, *Malířství devátého století*, Praha 1948, s. 62.

10 Vbk., *Literatura česká r. 1892–1908* (heslo), *Ottův slovník naučný*, 28. díl, Praha 1909, s. 205.

11 Ibidem.

ovšem podivně fakt, že kruh *Moderní revue* jest dnes u nás nejsilnější skupinou mladých.¹² Okruh se v tisku objevuje o pět let později.¹³ I když byly na začátku 20. století oba pojmy používány zaměnitelně, na konci století okruh *Moderní revue* zcela převážil. Patrně proto, že se v současné češtině dobře překrývá s běžně užívanými spojeními typu „okruh autorů“, zatímco kruh v tomto kontextu zní zastarale. V první polovině 20. století se ale s *revue* pojila celá řada dalších výrazů. Stačí otevřít *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny* (1936–1939) a najdeme zde „družinu“, „školu“, „skupinu“ i „tábor“ *Moderní revue* („okruh“ jen jednou).¹⁴

Výhoda pojmu okruh oproti těmto alternativám spočívá v tom, že vystihuje jistou dostředivost – okruh se rozpíná kolem něčeho. Zároveň je coby škatulka flexibilnější než skupina či škola. Hranice okruhu totiž bývají nejasné: kdo do něj spadá a kdo už ne? Navíc okruh *Moderní revue* nemusí znamenat jen okruh přispěvatelů, ale i sympatizantů či dokonce čtenářů. Takto široký okruh vytyčil například Pavel Marek kolem *Nového života*, dalšího stěžejního časopisu *fin de siècle*, který sdružoval Katolickou modernu: „Založení *Nového života* se stalo současně podnětem k zformování určitého okruhu lidí, stoupců, přátel časopisu, spolupracovníků, kteří primárně akceptovali jeho umělecký program [...]“.¹⁵

OKRUH S NEJASNÝM OBVODEM

Jak široký okruh se tedy rozpíná kolem *Moderní revue*? Jeden z mála konkrétních výčtů poskytuje Otto M. Urban, podle něhož do okruhu *revue* „patřili Jan Štursa a František Kobliha, své sympatie mnohokrát vyjádřili i František Bílek, Émile Bernard, Zdenka Braunerová či V. H. Brunner“. Jmenuje dále celou řadu literátů, a z výtvarníků zvláště Karla Hlaváčka a S. K. Neumanna.¹⁶ To by znamenalo, že do okruhu počítáme pouze přispěvatele.

Musí však jít o pravidelné přispěvatele, nebo do okruhu patří i autoři, kteří zde otiskli třeba jen jednu práci? Patří sem třeba František Kaván? V *revue* o něm psali, publikovali jeho dílo, znal se s Karáskem i Hlaváčkem, který se jej snažil získat pro delší spolupráci.¹⁷ Anebo spadal do okruhu zmíněného *Nového života*? Přátelské vazby i umělecké názory se přirozeně prostupují a proměňují, a tak můžeme předpokládat, že se autoři během života ocitnou hned v několika okruzích, najednou, či postupně. Příslušníci okruhu se nikde neevidují, na rozdíl třeba od žáků Mařákovy školy nebo členů spolků.

Přesnějším vymezení okruhu někdy brání i to, jak se o něm mluví. Když se začteme do textů z 20. století o *Moderní revue*, zjistíme, že do jejího okruhu šlo „proniknout“, „výrazněji“ či „definitivně“, dokonce „omylem zabloudit“, anebo se autoři od okruhu mohli „vzdálit“, případně ho „definitivně opustit“, pokud se ovšem neocitli v jeho „sevření“. Zdá se, že okruh k těmto slovním spojením láká více než třeba skupina či generace. Jasně říct, kdo byl členem okruhu *Moderní revue*, je pak o to těžší. V případě nejbližších spolupracovníků, jako byli Hlaváček a Kobliha, se občas dočteme, že byli s okruhem „spojeni“, což zní na první poslech bezproblémově, ale vzniká tak dojem, že existoval ještě nějaký internější okruh, na který se mohli posléze napojit.¹⁸ Nejasnost slova „spojený“ vynikne lépe na příkladu jiných škatulek. Pokud například prohlásíme, že byl určitý výtvarník spojen se Skupinou 42, co to znamená? Že byl členem? Anebo že s nimi pouze občas vystavoval? Nebo že je jenom dobře znal?

Škatulka okruh *Moderní revue* se neudržela navzdory těmto nejasnostem, nýbrž díky nim. V dějinách umění pomáhá označit určitou skupinu autorů s rozpoznatelným výtvarným názorem, a to napříč dlouhým časovým úsekem. Například lumírovci označují pouze autory semknuté kolem *Lumíru* v 70. a 80. letech 19. století, i když časopis vycházel až do roku 1940. Okruh *Moderní revue* takto časově vymezen nebývá, a to přesto, že v historii *revue* rozpoznáváme přibližně tři etapy, které se odlišují personálním složením i uměleckým směřováním.

Po první světové válce se vliv *revue* postupně zmenšoval, ale díky osobnosti Františka Koblihy, který zde působil téměř 15 let, zůstávala stále atraktivní i pro některé mladé umělce.¹⁹ Kobliha tak pomáhal udržovat okruh ještě ve 20. letech, ač byl sám ze stejné generace jako Karel Hlaváček. Škatulka okruhu *Moderní revue* je pro dějepis umění praktická právě proto, že umožňuje pojmenovat tendence, které se v českém umění vracely s takto dlouhým odstupem. Jde o dekadenci a symbolismus, se kterými je dnes tento okruh synonymní, a to i přesto, že Procházka s Karáskem od začátku *revue* zakládali na neprogramovosti: „*Nebude tedy Moderní revue výhradně symbolickou nebo naturalistickou nebo novoromantickou a jak ostatní názvy praporově znějí, nýbrž bude otevřena všem moderním.*“²⁰ Viktor Dyk, jeden z pravidelných přispěvatelů, přímo rozpočítal, že by existoval nějaký „typ *Moderní revue*“.²¹ Samotná existence škatulky však ukazuje, že historici umění v tomto okruhu konkrétní typ spatřují.

18 Iluzi nějakého internějšího okruhu vytvářeli dokonce i jeho iniciátoři, pokud se od něj později chtěli distancovat, jako básník Antonín Sova, zakládající člen vydavatelského družstva *Moderní revue*. V článku *Jaký byl můj poměr k „Moderní revui“ a k jejím představitelům* z roku 1927 píše: „Miloval jsem z toho kruhu *Moderní revue* jedině Hlaváčka [...]“ Všimněme si, že Sova zde nemluví o „našem kruhu *Moderní revue*“, nýbrž o „tom kruhu“. Antonín Sova, *Jaký byl můj poměr k „Moderní revui“ a k jejím představitelům*, *Literární Noviny* I, 27. 10. 1927, s. 1.

19 Otto M. Urban, *Temný klasicismus Františka Koblihy*, in: Urban – Merhaut (pozn. 16), s. 213.

20 Jiří Karásek – Arnošt Procházka, *Moderní Revue pro literaturu, umění a život*, *Literární listy* XV, č. 19, 16. 9. 1894, s. 334. Jaroslav Med upozorňuje, že Procházka ani Karásek pojem literární dekadence nikdy nedefinovali a překrýval se u nich s pojmy individualismus, aristokratismus či anarchismus. Jaroslav Med, *K ideovému profilu Moderní revue*, in: Urban – Merhaut (pozn. 16), s. 46.

21 Viktor Dyk, *Dekadence?, Časopis pokrokového studentstva* V, č. 2, 1901, s. 40.

12 F. V. Krejčí, *Almanach secese, Rozhledy národohospodářské, sociální, politické a literární* V, č. 7, 1896, s. 437.

13 Ilja Repmec, *Proti klerikalismu. Několik gloss o t. zv. katolické Moderně, Časopis pokrokového studentstva* IV, č. 5, 1901, s. 136.

14 Jan Václav Novák – Arne Novák, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Olomouc 1936–1939. Výrazy: družina (s. 832, 842, 955, 1034), škola (s. 847, 943, 1358, 1360, 1419, 1514), skupina (s. 857, 911, 1096), tábor (s. 938), okruh (s. 838).

15 Pavel Marek, *Vznik a formování české Katolické moderny*, in: Roman Musil – Aleš Filip (eds.), *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896–1907)*, Praha 2000, s. 67.

16 Otto M. Urban, *Úvodem*, in: Otto M. Urban – Luboš Merhaut (eds.), *Moderní revue 1894–1925*, Praha 1995, s. 10–11.

17 Viz vzpomínky Jiřího Karáska v: Karel Vancl, *František Kaván*, Liberec 1962, s. 155.

OKRUH PROTI OKRUHU

Okruh *Moderní revue* působí zdánlivě homogenně i díky sporům, které místní autoři vedli s dalšími časopisy. Pro výtvarné umění jsou nejzajímavější třenicí kolem roku 1900 s měsíčníkem *Volné směry* vydávaným Spolkem výtvarných umělců Mánes. Zatímco *Volné směry* tíhly k impresionismu, který chápaly poměrně široce, *Moderní revue* o tomto směru mluvila s despektem jako o plenérismu.²² *Volné směry* obhajovaly práce zdánlivě myšlenkově bezobsažné, které nezachycují svět z pohledu moralisty či filozofa. *Moderní revue* ideu malíře-filozofa aktivně kultivovala.

Škatulka okruh *Moderní revue* vznikla právě v kontrastu s odlišnými ideovými tábory přelomu století, které do velké míry reprezentovala další periodika. Rozdíl je v tom, že za *Volnými směry* stál spolek Mánes, proto se „okruh *Volných směrů*“ téměř nepoužívá. I v pozadí *Nového života* existuje zastřešující termín Katolická moderna.²³ Pro českou dekadenci je ale okruh *Moderní revue* poslední instancí. Jako škatulka nám umožňuje orientaci v základních tendencích českého výtvarného umění na přelomu 19. a 20. století; v době, kdy ještě neexistují umělecké skupiny. Tuto funkci plní ve školních učebnicích literatury, kde se „okruh *Moderní revue*“ objevuje jako podkapitola,²⁴ i v katalogích bibliofilských aukcí – v seznamu knih rozprodávaných v roce 1926 z pozůstalosti Arnošta Procházky najdeme sekci „*Kruh Moderní revue*“.²⁵

Podobně jako pojem škola se okruh v českých dějinách výtvarného umění 20. století nikde jinde neobjevuje. Bylo by sice možné pojmenovat okruhy různých periodik (např. *Revue Devětsilu*), za nimi ale téměř vždy stojí skupiny či spolky, které

fungují jako škatulky samy o sobě. Vedle výrazu generace je okruh asi nejméně jasnou škatulkou dějin umění, přesto má své místo. Okruh je jako planetární plynný obr: jeho jádro je neviditelné a okraj nejasný, lze se však k němu přiblížit, vzdálit se od něj, nebo jen spočívat na jeho orbitě.

KDE JINDE NAJDEME OKRUHY V ČESKÉM UMĚNÍ?

I v současnosti by bylo možné vytyčit okruhy kolem některých výtvarných časopisů. Neprobíhají však mezi nimi žádné otevřené názorové pře a jejich dopad na současné umění je pramalý. Významnější jsou okruhy umělců rotující kolem galerií a kurátorů. V 90. letech byla zásadní například pražská komerční galerie MXM. Marek Pokorný v *Nové encyklopedii českého výtvarného umění* uvádí, že „na výběru autorů a budování ‚image‘ galerie [MXM] se významně podíleli Jana a Jiří Ševčíkovi, od 1992 do okruhu galerie patří z historiků umění a výtvo. kritiků také Martin Dostál, Radek Vaňa a Marek Pokorný“.²⁶ Vizualizace „vlivových“ okruhů dnes poskytují nejlépe vernisáže pražských výstav, kde se umělci i teoretici opakovaně sdružují do několika rozpoznatelných kroužků – a pokud jsou kuřáci, kroužky též vypouští.

22 Roman Prahel, *Moderní revue at/ versus Volné směry*, in: Urban – Merhaut (pozn. 16), s. 97.

23 Výraz „okruh Katolické moderny“ se objevuje např. v: Musil – Filip (pozn. 15).

24 Marie Štemberková, *Literatura v českých zemích*, Praha 2000, s. 84.

25 Karel Zink, *Knihovna Arnošta Procházky (katalog k aukci 3., 5. a 19. 12. 1926)*, 1. díl, Praha 1926, s. 43.

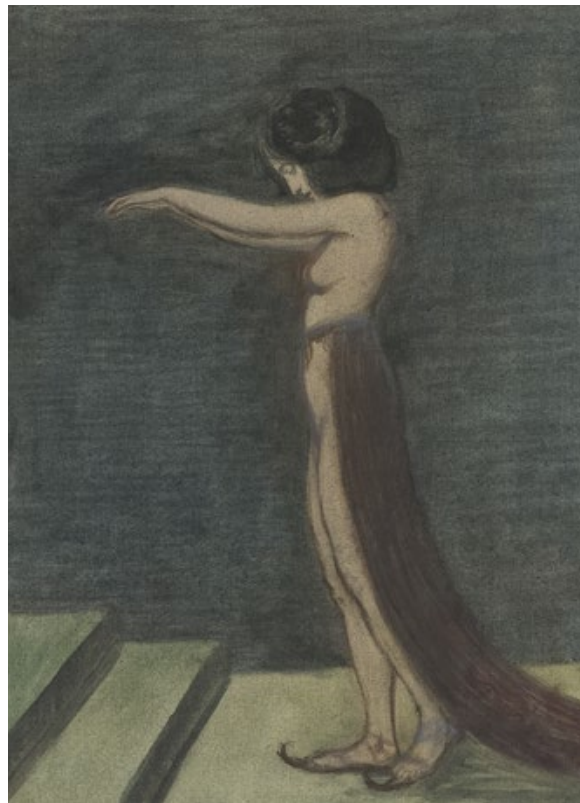
26 MPk [Marek Pokorný], *Galerie MXM (heslo)*, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, 1. díl, Praha 1995, s. 200.

OKRUH MODERNÍ REVUE

Autoři z okruhu *Moderní revue* tvořili především v duchu symbolismu a dekadence, která kultivovala myšlenku „umění pro umění“ a libovala si v mezních psychických stavech. Díla řazená do těchto stylů bývají výtvarně různorodá, ale je pro ně typické silné sepětí s dobovou poezií a filozofií. *Moderní revue* propojovala vizuální umění s literaturou i v samotné výzdobě časopisu, na které se podílela např. Zdenka Braunerová. Autoři okruhu ilustrovali řadu básnických sbírek a krásnou literaturou se inspirovali i ve volné tvorbě (Jan Konůpek, František Kobliha). Díla sochaře Františka Bílka zase představují více mystické a náboženské nazírání. Pro některé umělce byla *Moderní revue* přechodnou etapou a hlavní část jejich odkazu zůstává mimo okruh (Jan Štursa, Tavík František Šimon) nebo je nespecifická (Braunerová).

František Koblíha (1877–1962), *Sedící žena u jezera*
nedatováno, uhl, papír, 30,9×46 cm, inv. č. K 994

František Koblíha (1877–1962), *Salambo*
1910, uhl, kvaš, papír, 58,7×42,2 cm, inv. č. K 1226

Jan Konůpek (1883–1950), *Kresba*
asi 1920–1925, tužka, pastel, papír,
86×58 cm, inv. č. K 1298

Jan Štursa (1880–1925), *Melancholické děvče*
1906, plastika, bronz, 22 cm, inv. č. P 306

Zdenka Braunerová (1858–1934), *Na mostě (hrad Valdštejn)*
nedatováno, lept, papír, 27,8×32,6 cm, inv. č. G 320

ŠKATULKY ČESKÉHO VÝTVARNÉHO UMĚNÍ 20. STOLETÍ

Text: Tomáš Kolich
Odborná spolupráce a redakce: Petra Příkazská
Jazyková korektura: Michala Dlapová, Zuzana Janků
Překlad Summary: Tomáš Kolich
Fotografie: Galerie moderního umění v Hradci Králové (Miroslav Podhrázký),
Uměleckoprůmyslové museum v Praze
Grafický design a sazba: Anna Štysová
Ilustrace: Aleš Zapletal
Grafický design obálky: Anymade Studio
Předtisková příprava: Zdeněk Franc
Tisk: FINIDR, s.r.o.

Publikace byla vydána u příležitosti dlouhodobé výstavy
České umění 20. století a jeho škatulky (22. 2. 2026–20. 1. 2030)
konané v Galerii moderního umění v Hradci Králové.

Publikace vyšla s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky.

Vydala Galerie moderního umění v Hradci Králové v roce 2026.
Velké náměstí 139/140, 500 03 Hradec Králové
www.galeriehk.cz

První vydání
ISBN 978-80-88659-35-8

„Knížka o škatulkách výtvarného umění je poučná a současně se krásně čte. Autor směle naskicoval dějiny českého umění posledního století, především však rozkryl až patafyzickou mnohost způsobů, jakými o nich lze přemýšlet.“

Tomáš Pospiszyl, historik umění, kurátor a kritik

„Každý, kdo někdy s bezstarostnou samozřejmostí mluvil o českém kubismu nebo o generaci Národního divadla, by si měl tuto knihu přečíst. ‚Škatulky‘ s ironickou lehkostí odhalují, jak terminologický aparát dějin umění pošetile věří ve svou schopnost obsáhnout zážitek z obrazu, který se však ve smyslové jedinečnosti slovům neustále vymyká.“

Marie Rakušanová, historička umění a kurátorka

„Autor má odvalu klást si obtížné otázky, na které dokáže se vši vážností i vtipem odpovídat.“

Milan Pech, historik umění

G M U

Škatulky českého výtvarného umění 20. století
Galerie moderního umění v Hradci Králové
ISBN 978-80-88659-35-8

